

Şah
Mahmûd
Nisâbü'rî'nin
ta'lik
iki kıtası
(İÜ Ktp., FY,
nr. 1426)

Nizâmî-i Gencevî'nin *Hamse*'sini hurde nesta'likle istinsah etti. Kendisinin benzersiz bu eseri Bihzâd ve Âgâ Mîrek tarafından minyatörlerle tezhip edildi. Şah I. Tahmasb, devlet işlerinin yoğunluğu dolayısıyla kütüphane ve burada yapılan sanat etkinlikleriyle gereği kadar ilgilenemeyince Şah Mahmûd, I. Tahmasb'dan izin alarak 952'de (1545) Meşhed'e gitti. Çeharbağ yakınında bulunan Kademgâh-ı İmâm Rızâ Medresesi'nin üst katında bir odaya yerleşti. Hiç evlenmeyen Şah Mahmûd resmî bir görev de almadı. Kitap ve kıta yazarak geçimini sağladı. Bunun yanında öğrencilerinin eğitimiyle ilgilendi. Güzel huyu, ibadete düşkünlüğü ve çeşitli hünerleriyle övülen Şah Mahmûd şair olarak da bilinir. Kaside, gazel, kıta ve rubâî tarzında 500'e yakın şiirinin bulunduğu rivayet edilir (Sâm Mirza, s. 81). İmâm Rızâ için kaleme aldığı kasideyi celi nesta'lik hatla yazarak Dârüssaâde'nin giriş koridoruna astığı söylenir. Şah Mahmûd yirmi yıl yaşadığı Meşhed'de vefat etti (972/1564) ve hocası Ali Meşhedî'nin yanına defnedildi. Yetiştirdiği öğrencilerden, Kanûnî Sultan Süleyman zamanında Anadolu'ya gelen ve 40 akçe yevmiye ile Bursa'da görevlendirilen Hacı Muhammed Tebrîzî, Selim Nisâbü'rî, Muhammed Kâsım b. Şâdişâh, Mevlânâ İşi, Mevlânâ Muhyî, Sultan Mahmûd Türbetî, Muhammed Hüseyin Bâharzî ve Kutbüddin Yezdî nesta'lik yazının ünlü hatatlarındandır.

Şah Mahmûd'un müze ve kütüphanelerde bulunan pek çok murakka', kıta ve hurde nesta'lik hatla istinsah ettiği kitap hat sanatının en güzel eserleri arasında yer alır. Bunlardan Nizâmî'nin *Hamse*'si British Museum'da (nr. 2265), Ârîfî'nin *Gûyu Çevgân*'ının iki nüshası Smithsonian Institution'de (Washington D. C. Freer Gallery, nr. 35.18-35.19), bir eseri aynı müzede bir mecmua içinde (nr. 37.35), bazı murakka'ları Viyana Millî Kütüphanesi'nde (nr. 313, vr. 13^b, 14^a, 14^b, 19^a, 21^b, 22^b, 24^a, 25^a,

25^b, 29^b, 33^a, 40^a), Abdurrahman-ı Câmî'nin *Silsiletü'z-zeheb* adlı mesnevisi aynı kütüphanede (nr. 1466) ve bir kıtası Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de (Tal'at, nr. 21) bulunmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde korunan (Hırka-i Saâdet, nr. 25) Şah Mahmûd ketebeli mushaf ince nesta'lik hatla yazılmış mushafların en güzelidir. 37 × 25,5 cm. boyutlarında, 361 varak olan ve Hasan el-Bağdâdî'nin yönetiminde müzehhipler tarafından tezhip edilen bu mushaf Şah Muhammed Bahadır Han tarafından Sultan III. Murad'a hediye edilmiştir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde mevcut (FY, nr. 1426) Şah Mahmûd murakka' içinde Şah Mahmûd Nisâbü'rî imzalı, farklı tasarlanmış, Kanûnî Sultan Süleyman zamanında saray nakışhânesinde Kara Memi ve öğrencileri tarafından tezhip edildiği bilinen nesta'lik ve ince nesta'lik kitalar yer alır. Bu murakka' Şah Mahmûd'un nesta'lik yazıda seviyesini, zevkini ve gücünü gösteren örneklerdendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâm Mirza, *Tuhfe-i Sâmî* (nşr. Vahîd Destgirdî), Tahran 1314 hş., s. 81; Kummî, *Gülîstân-ı Hüner*, s. 87; a.m.f., *Calligraphers and Painters* (trc. V. Minorsky), Washington 1959, s. 135-138; Mehdî Beyânî, *Ahvâl ü Âşâr-ı Hoşnûvisân*, Tahran 1363 hş., I-II, 295-307; Âfî, *Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 37, 40; *Gülzâr-ı Savâb*, s. 70; Suyolcuzâde, *Devhatü'l-küttâb*, s. 71; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 736; Habîbullah Fezâilî, *Atlas-ı Hat*, İsfahan 1362 hş., s. 489; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 200-201; Cl. Huart, *Les calligraphes et les miniaturistes de l'orient musulman*, Paris 1908, s. 225, 226; L. Binyon - J. V. S. Wilkinson - B. Gray, *Persian Miniature Painting*, New York 1931, s. 186; Ernest Kühnel, *Doğu İslâm Memleketerinde Minyatür* (trc. Suut Kemal Yetkin - Melâhat Özgü), Ankara 1952, s. 31-34; D. Duda, *Islamische Handschriften*, Wien 1983, I, 120-145; Esin Atlı, *The Age of Sultan Süleyman the Magnificent*, Washington 1987, s. 105, 106; C. E. Edwards, "Calligrapher and Artists a Persian Work of the Late Sixteenth Century", *BSOAS*, X (1939), s. 199-211; İsa Selman, "Hattat ve Tezhibci Nisâburî Şah Mahmûd" (trc. Ahmet Hamdi Karabacak), *VD*, sy. 12 (1978), s. 329-334; Gülnur Duran, "Kara Memi", *DİA*, XXIV, 363.

MUHİTTİN SERİN

ŞAH MELEK CAMİİ

Edirne'de
XV. yüzyılın ilk yarısında inşa edilen
cami ve türbe.

Şehrin batısında Kapıkule yolu üzerinde Gazi Mihal Köprüsü başında yer alan cami, I. Mehmed ve II. Murad dönemlerinde Rumeli beylerbeyi olan Şah Melek Paşa tarafından 832 (1429) yılında yaptırılmıştır. Dikdörtgen planlı cami bir avlu içinde yer almaktadır. Avlu zemin kotu doğusundan geçen yoldan 2-2,5 m. aşağıdadır. Düzgün kesme taş ve tuğla malzemeyle inşa edilen yapı 1963, 1965 ve 1966 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Yapının cepheleri incelendiğinde bugünkü görünümünü onarımlar sonucu aldığı anlaşılmaktadır. Avlu içinde Sefer Şah'a ait bir türbe ve bâninin kabrinin de yer aldığı küçük bir hazîre mevcuttur. Vaktiyle caminin yanında bir medresenin varlığı bilinmekle beraber yapı günümüze ulaşmamıştır.

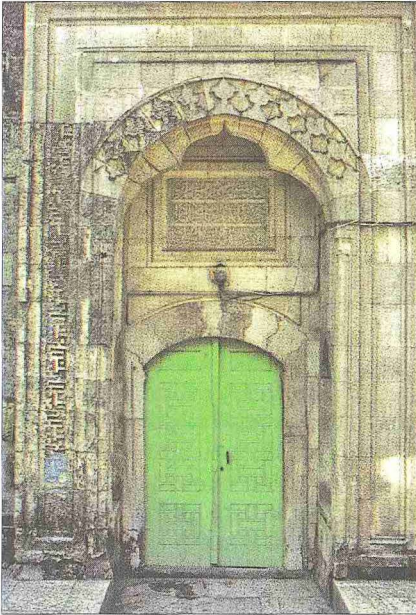
Caminin, doğu cephesinin kuzey ucunda yan kanatları duvar yüzeyinden 1 m. çıkıntı yapan ve yan duvarları üstünde birer niş yer alan taçkapısı bulunmaktadır. Bir dizi silme ile çerçeveselen kapıda tek süsleme şeridi üzerinde küfî yazı ile yukarıdan aşağıya doğru on iki defa tekrarlanan "Allah ganî" yazısı yer alır. Harfler arasındaki boşlukların firûze sırlı tuğlalarla doldurulduğu, ancak zamanımızda firûze sırların önemli bir bölümünün döküldüğü görülmektedir. Taçkapı kavsara kuşatma kimeri üstünde ters-düz palmetlerden oluşan kabartma bir süsleme şeridi oldukça ilgi çekicidir. Kuşatma kemerinin hemen altında üç dilimli dekoratif bir kemer daha bulunmaktadır. Giriş aralığı mermerden basık bir kemerle örtülmüştür. Basık kemerin hemen üstünde yer alan 66 × 95 cm. ölçülerinde, üç satırlık celi sülüs hatlı Arapça inşa kitabesi Ramazan 832 (Haziran 1429) tarihini vermektedir.

Dikdörtgen planlı harim iki bölümden oluşmaktadır. İki yanda harim duvarlarına, ortada bir pâyeye oturan iki kemer, bölümleri birbirinden ayırmaktadır. Kuzeydeki dikdörtgen bölüm, üzerlerini birer aynalı tonozun örttüğü iki birimden oluşmaktadır. Günümüzde bu bölümde ahşap bir kadınlar mahfili vardır. Güneydeki kare planlı bölümün üstü ise tromplu bir kubbeyle örtülmüştür. Yapının en ilgi çekici yanı harim duvarlarında alt kısımların çinilerle kaplı olmasıdır. Bugün sadece güney ve

güneybatı duvarında iki panoda kalmış olan bu çiniler lâcivert zemin üzerine beyaz ve firuze renktedir. Palmet ve rûmilerin birbirine bağlanarak oluşturduğu renkli sır tekniğindeki bordürlerle sınırlanan firuze sırlı altıgen çiniler düşey dikdörtgen panolar şeklinde yan yana sıralanmıştır. Altıgen çinilerin ortasında altın yaldızlı gül-bezekler bulunmaktaydı. Rutubetten ve bakımsızlıktan çoğu dökülmüş olan çinilerin bir kısmı günümüzde Edirne Müzesi Türk ve İslâm Eserleri Bölümü'nde ve İstanbul'da Türk İnşaat ve Sanat Eserleri Müzesi'nde sergilenmektedir. Ayrıca mihrap nişinde kavsaranın köşeliklerinde, yıldızlar meydana getiren alçı kabartma geometrik kompozisyonda yıldızların kolları ve etraflarında alçıya gömülü firuze çini parçaları görülür. Çini panoların dışında kalan yüzeylerin kalem işi süslemelerle bezenmiş olduğu bilinmekteyse de günümüzde bunlardan bir iz yoktur.

Yapının batı duvarının kuzey ucunda doğu taçkapısı ile aynı eksende bir ikinci giriş bulunmaktadır. Basık kemerli bu giriş aralığının eskiden var olduğu ileri sürülen medrese ya da ilk minareye geçişi sağladığı düşünülmektedir. Zamanımızda bu girişin önünde demir doğrama bir sundurma bulunmaktadır. Doğu cephesinde üst pencerelerin ortasına yakın bir seviyede küçük taş konsollar dikkati çekmektedir.

Şah Melek Camii'nin taçkapısı

Şah Melek Bey'in Şah Melek Camii hazinesindeki kabri

Bunların sonradan ilâve edilen bir sundurmaya ait olduğu kabul edilmektedir. Harimin güney ve batı cephelerinde üç sıra halinde beşer pencere, kuzey cephesinde diğer cephelerdeki orta sıra pencereleri hizasında iki pencere mevcuttur. Doğu cephesinde üç sıra halinde altı pencere vardır. Harim gövdesinin üst kesiminde bütün cepheleri dolanan ve bir dizi silmeden oluşan bir saçak mevcuttur. Onikigen prizma şekilli kasnak gövdeye oranla basıktır. Gövdenin üst kesiminde doğu, batı ve güney yüzlerinde yer alan sivri kemerli pencereler gövdeyi ikiye bölen saçak sebebiyle kasnak üzerindeymiş gibi algılanmaktadır. Caminin kuzeydoğu cephesinde kesme taşla inşa edilmiş bir minare yer almaktadır. Minareye giriş kürsünün doğu yüzü üstündeki basık kemerli bir açıklıktan sağlanmaktadır. Harimin kuzeydoğu köşesiyle minare kürsüsü arasındaki bitişme çizgisi minarenin yapıya sonradan eklendiğini düşündürmektedir. Yapının orijinal minaresinin Balkan Savaşı sırasında yıkıldığı tahmin edilmektedir.

Yapının doğu cephesinin güney ucuna bitişik, 1965 yılında inşa edildiği bilinen kare planlı baldaken bir türbe bulunmaktadır. Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından Sefer Şah adında bir kişiye ait olduğu belirtilen türbenin üstü, iki pâyve ve harim duvarı üzerine oturan pandantifli bir kubbeye örtülü olup zeminde üç kademeli bir altlık üstüne oturtulmuş bir taş sanduka görülmektedir. Caminin doğu ve güney cephelerinde hazire vardır. Yapının bânisi Şah Melek Paşa'nın mezarı da buradadır. Bir Bizans lahdinin üzerine oturtulmuş taş sandukadan oluşan mezarda mihrabı andıran baş taşı alt kesiminden çimentolu harç ile lahde tutturulmuştur. İlk üç satırı okunabilen kitâbesinden Şah Melek Paşa'nın 845 (1441-42) yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Ayak taşının büyük bir bölümü kırıktır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmet Bâdi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne: Edirne Bahçeleri* (trc. Ratıp Kazancıgil), İstanbul 2000, I, 55; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 64, 114; Oktay Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Âbideleri*, İstanbul 1949, s. 100-103; a.mlf., "Edirne'de Türk Mimarisinin Gelişmesi", *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1993, s. 230; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 201-202; a.mlf., "Edirne Şehrinin Kurucuları", *Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, s. 167-168; Rıfık Melül Meriç, *Edirne'nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında*, İstanbul 1963, s. 37, 63; Aptullah Kuran, *The Mosque in Early Ottoman Architecture*, Chicago 1968, s. 66-67; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 417-420; Oral Onur, *Türk Mimari Vesikalarından Edirne Minareleri*, Edirne 1972, s. 27-28; a.mlf., *Edirne Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler*, İstanbul 1972, s. 92-96; Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 91; Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976, s. 37; Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984, s. 149-152; Abdülhamit Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara 2001, s. 198-200; Sedat Bayrakal, *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, Ankara 2001, s. 9-23; Şakir Çakmak, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar: 1300-1500*, Ankara 2001, s. 130; A. Süheyl Ünver, "Edirne'de Şah Melek Paşa Camii Nakışları Hakkında", *VD*, sy. 3 (1956), s. 27-31; Bozkurt Ersoy, "Edirne Şah Melek Camii'nin Tanıtımı ve Mimari Özellikleri Hakkında Düşünceler", *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, sy. 6, İzmir 1992, s. 47-61.

N. ÇİÇEK AKÇIL

ŞAH MUHAMMED BEDAHŞÎ

(bk. BEDAHŞÎ, Şah Muhammed).

ŞAH MÜBÂREK

(bk. NECMEDDİN ŞAH MÜBÂREK).

ŞAH SULTAN KÜLLİYESİ

Eyüp'te
XVIII. yüzyılın sonunda
inşa edilen külliye.

Eyüp ilçesinde Zal Mahmud Paşa Camii'nin yanındadır. Türbe, sıbyan mektebi, sebül, çeşme ve hazireden meydana gelen külliye III. Mustafa'nın kızı ve III. Selim'in ablası olan Şah Sultan tarafından yaptırılmış ve 1215 (1800) yılında tamamlanmıştır. Mimarı İbrâhim Kâmil Ağa'dır. Külliye'nin yerinde ewelce İskender Bey Mektebi bulunmaktaydı. Şah Sultan, kötü durumdaki mektebi ve bitişigindeki Nâfiz Feyzullah Efendizâde Hamid Molla Efendi Konağı'nı yıktırması ve yerine külliye inşa ettirmiştir.